بەرەو كاراكردنی رۆڵی سیاسی زمانی كوردی

نوسینی عبدالرحمن صديق

زۆرن نیشانەو بەڵگەكانی دەسەلآت و توانای بێسنووری خوای باڵادەست ، لەگشت سوچێكی ئەم بوونەوەرەو لەهەر بەشێكی پێكهاتەی دروست كراوەكانیدا.

یەكێك لەو نیشانەو بەڵگانەی كەخوای گەورە كردوویەتی بە (ئایەت) و سەلمێنەری دەسەلآتی بێپایانی ، زمانی ئاخاوتن و لەیەك گەیشتنی مرۆڤەكانە:

﴿ ومن آياته خلق السموات والارض واختلاف السنتكم والوانكم، ان في ذلك لايات للعالمين ﴾ الروم/22.

واتە : لەبەڵگەو نیشانەكانی دەسەلآتی خوای گەورە ، دروست كردنی ئاسمانەكان و زەوییەو ، هەروەها هێنانە ئارای زمانی جۆراو جۆرو لەیەك نەچووی ئاخافتن و ، رەنگ و سیمای فرەچەشنی مرۆڤەكانە.

هەر لەبەر ئەمەش بووە كەخوای گەورە پێغەمبەرانی خۆی (درودی خوایان لەسەر) بەزمانی نەتەوەكانیان ناردووە، بۆ ئەوەی لێیان حاڵی بن و لەیەكتر بگەن، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه ليبين لهم ﴾ ابراهيم/4.

زمانی كوردیش كەزمانێكی سەربەخۆیەو، پەرەسەندنی مێژوویی خۆی هەیەو، چۆنیەتی گەشەسەندنیشی بەدرێژایی رۆژگار، شێوەیەكی تەواو سەربەخۆی هەیە، یەكێكە لەو زمانانەی لەهەزاران ساڵ لەمەوبەرەوە تا ئەمرۆ كورد پێی دەدوێت و، شایانی ئەوەیە ئاورێ باشی لێ بدەینەوەو، چۆنیەتی بەكارهێنان و بایەخ پێدانی بەهەند هەڵبگرین.

زمانی كوردی زمانێكی دەوڵەمەندە بەچەندین پەیڤ و وشەو دەستەواژە چونكە جۆراو جۆری دیالێكتەكانی زمانەكە هۆكاری یاریدەدەر بوونە لەم بوارەداو، مۆركێكی رەسەنی زمانێكی یەكگرتوو بوونە ، لەگەڵ ئەوەشدا ، سروشتی كوردستان زۆر جار بۆتە هۆی سەرەكی زیادبوونی دیالێكتە جیاجیاكانی زمانی ئاخاوتن و، تۆزێك بەزەحمەت لەیەك گەیشتن لەنێوان ناوچە لەیەك دوورەكان، ئەمەش هەقیقەتێكی قورئانییەو خوای گەورە ئاماژەی بۆ كردووە:

﴿ حتى اذا بلغ بين السدين وجد من دونهما قوما لايكادون يفقهون قولا ﴾ الكهف/93.

ئیمامی (قرطبي) دەڵێت: (لايفقهون غيرهم كلاما).

ئیمامی (شوکانی) دەڵێت: (لایعرفون غیر لغة انفسهم) .

د.حجازی لە (التفسیر الواضح)دا دەڵێت: (لاتکاد تعرف لغتهم الا بصعوبة).

دیارە لەئەنجامی لێك دابڕانی سروشتی ناوچەکانی کوردستان لەیەکتر وای لێهاتووە کەزیاتر لەیەك دیالێکتی ئاخاوتن بەزمانی کوردی بێتە ئارا، وەك کرمانجی باکورو ، گۆران.

هەر ئەم جیاوازی لەهجەو دیالێکتەش بێگومان لەبەر دوو هۆی سەرەکی جوگرافی و سیاسی‌بووە، جوگرافی واتە : بوونی چیای سەخت و، دۆڵی هەزار بەهەزارو، بێ ڕێگاو بانی و، لێکدابڕانی خێڵەکان و، کەمیی تێکەڵیی هۆزەکان و بەیەك گەیشتنی بەزەحمەت ، ئەمە لەگەڵ ئەوەی کە هەر ئەم گۆشەگیریەش لەسەرێکی ترەوە دیالێکتەکانی زمانی کوردی لە کاریگەری (سلبی) زمانە بێگانەکانی دی پاراست و کاریان تێ نەکرد.

هۆی سیاسیش بەهۆی نەبوونی دەوڵەتێکی سەرتاسەری کوردستانی‌یەوە کەهەموو کوردستان بگرێتەوە، بۆیە کەلەپوورو ویژەیەکی هاوبەش پێك نەهات، گەرچی سەرباری ئەمەش هێشتا — لەهەندێك شوێن نەبێ — سنوورێکی زەق و هەست پێکراو لەنێوان هەرچوار دیالێکتە سەرەکی‌یەکەی زمانی کوردی‌دا نیيە.

جا بۆیە لەپێناوی بەزیندوو ڕاگرتنی زمانی کوردیمان پێویستە وەکو ئەرکێکی شەرعی و نیشتمانی ، چەند هەنگاوێکی گرنگ بنێین لەوانە:-

یەکەم : هەوڵدان بۆ تۆمارکردنی بەرهەمەکانی ئێستاو داهاتوومان بەزمانی کوردی‌و، پاشان بڵاوکردنەوەیان لەزۆربەی ناوەندە ڕۆشنبیری‌یەکانی جیهانی ئیسلامی‌و دەرەوەدا، بەمەش گەلانی موسڵمان و دونیا بەزمانەکەمان ئاشنا دەبن و خەڵکانێکیش ئامادە دەبن کەببیانگۆڕنە سەر زمانە زیندووەکانی جیهان و، بۆ دونیاش دەیسەلمێنین کە زمانێك هەیە بەناوی زمانی کوردی‌یەوە، بەمەش شتێك دەخەینە سەر بینای شارستانیەتی کورد، چونکە نووسینەوەی کتێب و نامیلکەو باس و هەندێك گۆڤارو بڵاوکراوەی نەتەوەکەمان بەزمانی گەلانی دراوسێ بوو بە هۆی فەوتاندنی سامانێکی ڕۆشنبیریی گەورەی گەلەکەمان و، لەباشترین حاڵەتیشدا خراونەتە سەر خەرمانی ژیاری ئەو گەل و نەتەوانەی دی.

دووەم: ئاخاوتن و نووسین بەزمانی کوردی ئەرکێکی شەرعی‌یەو بەزیندوو ڕاگرتنی زمانی خواکردی نەتەوەییمان، بریتی‌یە لەزیندوو ڕاگرتنی بەڵگەیەك و ئایەتێك لەبەڵگەکانی باڵادەستیی خوای گەورەو ، بەئەنجام گەیاندنی ویستێکی خوایی، کەبەئیرادەی خوای گەورە ئێمە کوردین و زمانمان زمانی کوردی‌یەو، کوردستانی بۆ کردووین بەنیشتمان.

سێیەم: کە پێغەمبەران — درووی خوایان لەسەر — پەیامی گەورەیان بەزمانی نەتەوەکەی خۆیان بەخەڵکی گەیاند بێت دەبێت بانگخوازان و ئیسلام ویستانیش بەزمانی کوردی ئەم پەیامی ئیسلامە بەگەلی کوردستان رابگەیەنن.

چوارەم: تێگەیاندنی کاربەدەست و گەلانی دراوسێ کەسڕینەوەی بەڵگەکانی دەسەڵاتداریێتی خوای گەورە تاوانەو، لەوانەش هەر هەوڵێك بۆ سڕینەوەی زمانی کوردی بدرێت لەهەر پارچەیەکی کوردستاندا تاوانەو، هەر وەك هەوڵدانە بۆ سڕینەوەی ئاسمانەکان و زەوی، کەلە پاڵ جیاوازیی و جۆراو جۆریی دەنگەکان و رەنگەکان دا، نیشانەی ئاشکرای باڵادەستیی خوای گەورەو میهرەبانن.

پێنجەم: زمانی رەسمی نووسین و خوێندن لەقوتابخانەو دەزگاو فەرمانگەکان دا زمانی کوردی بێت لەهەرێمی کوردستانداو، نەتەوەکانی دیش مافی ئاخاوتن و خوێندنیان هەبێت بەزمانی خۆیان لەپاڵ زمانی کوردیدا.

شەشەم: بەرەسمی ناسینی زمانی کوردی لەگشت کۆڕو کۆنگرەو سیمینارە جۆراو جۆرەکان و، دیدارە رۆژنامەگەری و تەلەفزیۆنیەکان لەسەرتاسەری هەرێمی کوردستانداو تەرجەمەکردنی بۆ ئەوانەیش کە لەزمانی کوردی ناگەن، چونکە ئەگەر تەماشا بکەین دەبینین زۆرێك لەولاتانی خاوەن زمانی نەتەوەیی خۆیان ئەمڕۆ لەبەردەم شاڵاوی بەجیهانی کردن و عەولەمەو سەپاندنی زمانی ئینگلیزیدا، ئێستا هەوڵێکی یەگجار زۆر بەخەرج دەدەن بۆ پاراستنی ناسنامەی نەتەوایەتییان لەپێش هەمووشیەوە پاراستنی زمانی نەتەوەییان ، لەوانەش (فەرەنسا) کەئەمساڵ (1988) بڕیاری گرنگی بۆ پاراستنی زمانی فەرەنسی داوە لەو بڕیارانەش:-

*دەبێت لە 60٪ی بەرنامەکانی تەلەفزیۆنەکانی فەرەنسا ئەوروپی بن بۆ بەرەنگاربوونەوەی شاڵاوی بەرنامە ئەمریکییەکان کەهەمووی بەزمانی ئینگلیزین.

*راگرتنی تەواوی یارمەتییە ماددییەکان لەگشت ئەو کۆڕو کۆبوونەوەو سیمینارە رۆشنبیرییانەی کەلە (فەرەنسا)دا دەگێڕدرێن و، زمانی (فەرەنسی) ناکەنە زمانی سەرەکی لەو کۆبوونەوانەدا.

*هەوڵدان بۆ دەرکردنی یاسایەك کەبەهۆیەوە رێگە بگیرێت لەهەموو لێپرسراوو کاربەدەستێکی فەرەنسی گەر بەزمانێکی بیانی بدوێن لەکاتی لێدوان بۆ هۆکارەکانی راگەیاندن و دیمانە رۆژنامەگەرییەکاندا.

جا بۆیە ئێمەی کوردیش هەقی خۆمانەو، بگرە ئەرکی سەرشانیشمانە کەبەهەموو شێوەیەك لەخەمی بەزیندوو راگرتنی زمانەکەماندا بین بەهۆی ئەو هەنگاوانەی لای خوارەوە:

1 — هەوڵدانی زانستیانەو ئەکادیمیانە بۆ هێنانە ئارای زمانی یەکگرتووی کوردی، بەهۆی دەوڵەمەند کردنی

زمانی نووسین و خوێندنی کوردی بەزاراوە ڕەسەنەکانی دیالێکتە جۆراو جۆرەکانی زمانی کوردیو، ئەمەش لەڕێگەی پرۆگرامی خوێندن لەقوتابخانەکانداو، لەڕێی هۆکارەکانی ڕاگەیاندنی بیستراوو بینراوو خوێنراو، هەروەها لەڕێگەی ئەدەبیاتی حزبە سیاسییەکانی کوردستان و، کۆمەڵەو گروپە ئەدەبیو ڕۆشنبیریی و هونەرییەکانەوە.

2 – بەکارهێنانی زمانی کوردی لەلایەن سەرۆك و لێپرسراوی دام و دەزگا حکومییەکانی هەرێم و، سەرکردەو لێپرسراوانی حزبە کوردستانییەکانەوە ، لەو دیمانە ڕۆژنامەگەرییو تەلەفزیۆنیو ڕادیۆییانەی کەلەگەڵیاندا ئەنجام دەدرێت ، لەناوەوەو دەرەوەی هەرێم.